

België-Belgique
P.B.
3300 Tienen1
2/3954

***Tijdschrift voor
Heemkunde
Folklore
Oudheidkunde***

Alpaidis

Inhoud:

De site van Mariadal

De twee eerste delen van de genealogie Van Nerum (publikatie)

De pastori(en) van Hoegaarden

Mobiliteit en tijd, vroeger en nu

De dood in Vlaanderen (opvattingen en praktijken)(boekbespreking en reflectie in de tijd)

De kaart van Ferraris (18de eeuw)

Anno XL nr 161 4/2005
driemaandelijks december, januari, februari

Afgiftekantoor 3300 Tienen 1

Ver. uitg. E. Grooten, Residentie Beatrijs 169, 3300 Tienen

De geschiedenis van Mariadal

(Maurice Dodion)

Popp, ca 1860

De site Mariadal vindt haar oorsprong in de achtste of de negende eeuw van onze tijdrekening. Als (versterkte) woonst-boerderij met 12 bunder akkerland/weiland of ongeveer evenveel hectaren, werd zo een winning *mansus* genoemd. Deze vorm van uitbating gaat gewoonlijk terug tot de domeinindeling ten tijde van Karel de Grote en Lodewijk de Vrome. Abdijen en grote heren verwierven een aanzienlijk onroerend patrimonium als betaling voor hun diensten. Deze domeinen werden door de bezitters opgedeeld in een aantal mansi. Een mansus had een rechtspositie die bestond uit een luik rechten en een luik verplichtingen. Tot de rechten behoorde het gebruiksrecht in bossen, op woeste grond en dergelijke. Daarnaast was er een geheel van verplichtingen tegenover enerzijds de koning (militaire dienst, bijzondere heffingen) en de domeinheer anderzijds (de herendiensten). De meeste domeinen waren opgebouwd uit 20 tot 30 *mansi*.

Wij komen tot deze theorie omdat in de 17de eeuw de paters Bogaarden als stichtingsgoederen 'meer dan 12 bunders' opgaven aan de gemeenteoverheid.

De gemeente wist maar al te goed dat de oorspronkelijke mansus de kern was geweest van de fundatie- of stichtingsgoederen van het Bogaardenconvent. Fundatiegoederen waren vrijgesteld van de meeste belastingen en Hoegaarden wou nu juist ook de paters mee belasten,

zoals de andere inwoners. Vergeten wij niet dat de 17de eeuw voor Brabant een ongelukseeuw was!

De eerste keer dat de plaats opduikt in de historische bronnen, is ter gelegenheid van *de Slag van Hoegaarden* (10 oktober 1013). De Luikse prinsbisschop Balderik II (1008-18), wilde te Hoegaarden een versterking oprichten en begon met een grote en brede gracht, de *Lange Gracht*. Daarna zou een versterkte burcht worden neergezet. Lambert met de Baard, graaf van Leuven liet het zover niet komen, met de vermelde veldslag en de nederlaag van Balderik tot gevolg.

In het Cartularium van St Lambertus van Luik lezen we:

‘...maison forte de Ovlar et tous ses appendices et appartenances.

...lesqueis nos chiers sires, messires li eveskes, et les bonnes gens, li maires, li ekevins et li communitet delle ville de Hugarde, nos ont doneit a tenir hyretablement par nos et nos hoirs, gisans entre la tombe et Oulair d’un costeit, romulchem (Rommersom?) et le maison, mgr Henri Zigher, prieste, d’autre costeit ...’ (VI/ acte 1336).

Het geheel is dus een leen van Luik.

Met deze tekst zijn we in de 14de eeuw en dan spreekt men van *’t hof van Overlar*. De oudste bekende bezitter Gozewijn, heer van Goidsenhoven, had meegevochten in 1302 aan Franse zijde. Bij testament laat hij al zijn goederen aan de twee zonen van zijn overleden tante Goedeke van Goidsenhoven, eens gehuwd geweest met Wouter van Golart. Haar oudste zoon, Wouter II erft van Gozewijn alles dat onder Hoegaarden valt. Wouter huwt met een dochter van Simon van Herbais. Een van hun kinderen is Wouter III en die huwt met Aleydis van Mulcken (Mulk bij Tienen?). Later treffen we deze Alice aan als bezitster van het hof van Overlaar.

Maar haar testamentuitvoerders verkopen het goed aan Jan van den Creeft, schepen van Maastricht. Mathijs van (den) Creeft was een zoon van Jan en kanunnik te Borgloon. Hij en zijn broer Godevaert staan hun erfdeel af aan Wouter van Dongelberghe, proost en kanunnik te Lier en aan zijn bloedverwant Jan, *Heere tot Dongelberghe*. We zijn nu in 1406 en de naam van onze site is nu veranderd in *Hof van Dongelberghe*.

De heer van Dongelberghe zit in zware financiële moeilijkheden en verpand het hof aan Nicolaes Van de Werve uit Antwerpen in 1437. In 1439 wordt Jonker Werner van Longchamp (Langevelt) de eigenaar, samen met zijn echtgenote Catharina van Momal of te Hoegaarden beter bekend als Catharina van (M)Osmaele. Werner overlijdt rond 1445 en zijn weduwe vermaakt in 1453 voor de schepenen van Hoegaarden het *hof van Overlaar* aan de paters Bogaarden.

De begaarden of bogaarden waren de mannelijke tak van de begijnen. De eerste gemeenschappen dateren van het laatste kwart van de 13de eeuw. Ze droegen een zwarte pij, stonden onder het gezag van een prior en waren landbouwers en wevers. Eerst werden ze broeders genoemd, maar sommigen waren naderhand priester gewijd en dan begon men ze gemeenzaam paters te noemen. De meeste huizen aanvaardden de regel van de Derde orde van de Heilige Franciscus. De Luikse bisschoppen legden deze regel trouwens op vanaf de 14de eeuw.

Derde orde noemt men een groepering van mensen die hun gewoon wereldlijk beroep blijven uitoefenen, niet de gelofte van celibaat afleggen, maar die in hun spiritualiteit sterk verbonden zijn met een bepaalde eerste (mannen-) of een tweede (vrouwen-)orde. De derde orde van de franciscanen werd in 1289 afzonderlijk georganiseerd; hunregels werden aangepast onder Leo XIII en opnieuw in de 20ste eeuw.

Vanaf de helft van de 15de eeuw moesten alle begaardenkloosters van het bisdom Luik aansluiten met het in 1445 gestichte klooster van Zepperen. Zo kwam het dat in 1453 enkele paters van Zepperen te Hoegaarden een nieuw klooster kwamen stichten. Het werd operationeel in 1455. Al zeer vlug sprak men nu van *'t Godshuys van Overlaer, geheiten te Onser Lieve Vrouwendale onder die herlicheit of den bewinde van Hougaerde*.

In het midden van de 16de eeuw hadden de paters al ca 50 bunders, een hoeve, een brouwerij, een wijngaard, een molen en natuurlijk ook hun eigen kapel met 4 altaren en een kerkhof.

De 17de eeuw was, zoals hoger al aangehaald, voor onze gewesten een ongelukseeuw. Oorlog, misoogst, natuurrampen brachten hongersnood, ziekten en dood mee. De tegenspoed trof Hoegaardiërs én bogaarden. De verstandhouding tussen de twee gemeenschappen werd er niet beter om. Minstens éénmaal werd het klooster bestormd en geplunderd door de Hoegaardiërs zelf.

Volledigheidshalve dient hieraan toegevoegd dat doorheen de tijd, de verhouding tussen de bogaarden en de Hoegaardse clerus op zijn zachts gezegd gespannen was.

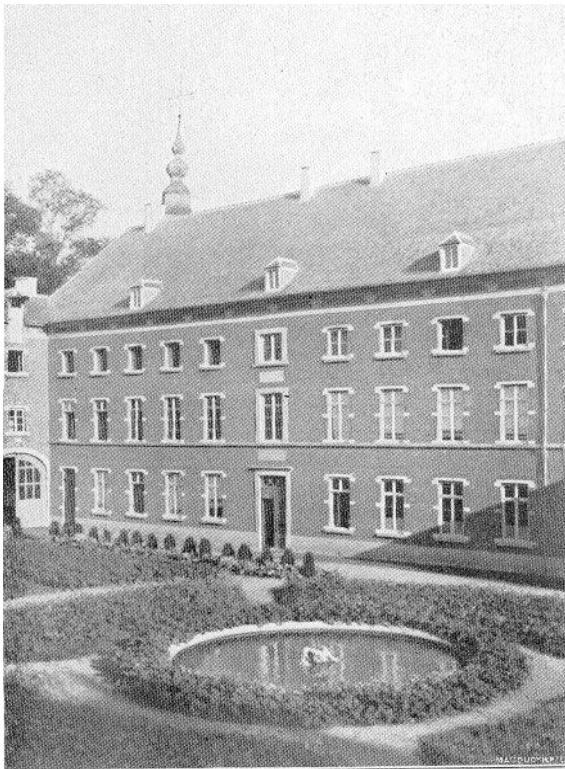
Het was zelfs zo dat de paters in 1789, bij de volksopstand uitgelokt door notaris Jean Baptist Van Autgaerden tegen de Regentie, de zijde kozen van deze laatste. Van Autgaerden en de prior van de paters reden in een galakoets door Hoegaarden en in de kapel werd een plechtige mis gezongen om de (voorlopig kortstondige) overwinning te vieren op de oude machthebbers.

Het enige echte voorbeeld van samenwerking tussen de Regentie (het Hoegaardse dorpsbestuur), de geestelijkheid van Hoegaarden en de Bogaarden is de solidariteit en de financiële steun bij de bouw van de nieuwe Sint Rochuskapel in de tweede helft van de 18de eeuw.

Van de afbraak van de oude kapel vanaf 20 augustus 1766 tot de inwijding van de nieuwe op 25 juni 1772 is er 6 jaar gewerkt door o.a. 18 metsers, evenveel dienders, houtzagers, timmerlui, ijzersmeden, transporteurs, en anderen. Een aantal van die mensen waren Hoegaardiërs: Renier Falla, Petrus Damsin, Hendricus Ruttens, Franciscus Jambon (Bonjean), Martinus Brasseur, Petrus Bony, Henri Marchal, meester-timmerman Jan R(o)uelle, Petrus Vanden Bemde.

Een Hoegaardse provinciaal (hoofd van de begaarden in het bisdom Luik) was Anselmus De Latin en Henricus Nijs was *procurator* (econoom) in 1777.

Begin 1797 werd de prior aangehouden, de paters verdreven, hun bezittingen aangeslagen en in mei 1797 werd alles openbaar verkocht. Op zondag 21 mei 1797 kocht een stroman het convent in. De volgende dag verklaarde die voor notaris Crampen van Tienen dat hij gekocht had in opdracht van 4 ex-kloosterlingen, die aanwezig waren, en mee ondertekenden. Twee van de vier waren Hoegaardiërs: pater Henri Coenegras (43 jaar) en Willem Janssens (40 jaar). Vermits ex-kloosterlingen niet mochten kopen hebben Servais Coenegras, ongehuwde broer van Henri, en Libert Geerts, weduwnaar van Barbe Van Nerum, uit de hoeve-brouwerij *De Engel*, het grootste deel omzichtig overgekocht. Later kocht nog een zekere Stevens uit Brussel wat grond in voor Coenegras.

De zaak was daarmee verre van opgelost. Bij overlijden zouden de wettige erfgenamen van de kopers in bezit komen van de goederen die “terug in gift” naar de paters moesten gaan!

Rond 1800 begon E.H. François-Joseph Delfosse (Gouy lez Piéton 29.10.1769-Hoegaarden 17.04.1848) een aantal jonge vrouwen rond zich te scharen, *de Dochters van Goede Wil*, om aan verwaarloosde volkskinderen onderwijs en opvoeding te geven.

François-Joseph Delfosse volgde humaniora zoals zeker drie van zijn broers, aan het oude seminarie van Nivelles, op 3 mijl van zijn ouderlijk huis gelegen. Hij beëindigde er de rethorica in 1788 en besloot priester te worden zoals twee van zijn oudere broers. Vermits Gouy toen onder het bisdom Namen viel, dat op zijn beurt afhing van het aartsbisdom Cambrai (Kamerijk) in Noord-Frankrijk, volgde hij twee jaar filosofie aan het St Vaastcollege te Douai. Met glans geslaagd (juni 1790), gaat hij na drie maanden verlof terug naar Douai om er vijf jaar theologie te beginnen als voorbereiding op zijn priesterwijding. Maar na drie maanden is hij terug en hij gaat studeren aan het Heilig Geestcollege te Leuven (1790-95). Dit was de theologische en ook oudste faculteit van de Leuvense universiteit. De toenmalige president was Corneille Stevens, die naderhand vicaris-generaal wordt van het bisdom Namen en die zoals Delfosse onderduikt in Waals Brabant gedurende de kerkvervolging van 1796 tot 1801/2.

Sinds de kerkhervormingen van keizer Jozef II (1780-90) en vooral sinds de revoluties in Luik (1787) en zeker vanaf het uitbreken van de Franse revolutie (1789) wordt de kerk op elk niveau fel bekampt en naderhand vervolgd. De priesteropleiding ontsnapte uiteraard niet aan de bemoeizucht en controleijver van de staat.

Bij de slag van Fleurus in 1794 worden de Oostenrijkers definitief verdreven en onze gewesten zullen officieel door Frankrijk geannexeerd worden op 1 oktober 1795. Vanaf dat ogenblik zijn wij Fransen in het Franse Rijk en worden alle Franse wetten ook bij ons van toepassing.

In deze omstandigheden werd François-Joseph Delfosse dan toch subdiaken gewijd (27.05.1795) te Keulen door Mgr Königsegg, vic.-gen. van aartsbisschop de Franckenberg. In 1796 wijdde kardinaal de Franckenberg hem achtereenvolgens te Mechelen tot diaken (20.02.1796) en priester (05.04.1796). Bij manier van spreken is dat juist op tijd want op 1 september 1796 wordt de opheffing van de religieuze orden en de afschaffing van de kloosters gestemd. Op 6 december 1796 wordt beslist dat de priesters de eed van trouw aan de Republiek moeten afleggen en op 19 september 1797 komt daar nog de eed van haat aan het koningschap bij.

De Mechelse aartsbisschop de Franckenberg verzette zich van meetafaan tegen deze anti-godsdienstige wetgeving en werd uiteindelijk op 20 oktober 1797 aangehouden en in ballingschap weggevoerd. Hiermee was het startsein gegeven tot een regelrechte en algemene kerkvervolging. Kerken werden gesloten en verkocht, priesters die de eed niet aflegden (veruit de meesten) werden vervolgd en aangehouden. Iemand die eveneens niet wil zwichten voor de Franse overheerser en een spilfiguur wordt in het verzet is de reeds vernoemde Corneille Stevens. Dit alles neemt niet weg dat een aantal hooggeplaatste geestelijken uit opportunisme, misrekening of misschien nog andere redenen, de troebelen met de Fransen niet op de spits willen drijven en naar een consensus blijven zoeken om erger te vermijden. Zo werd het natuurlijk moeilijk voor een aantal priesters om een positie te bepalen. Deze situatie zal in wezen eigenlijk blijven doorwegen tot na de val van het keizerrijk van Napoleon. Blijvende schade zal de kerk bij ons ondergaan doordat er een beperkte groep van radicalen, de zgn. *Stevenisten*, zich zal afscheiden van de moederkerk. De benaming Stevenisten, aanhangers van Stevens, is ingeburgerd maar ongelukkig gekozen voor deze christenen.

Corneille Stevens leidde het verzet vanuit Waals-Brabant, waar ook Delfosse zich schuil hield, bij zijn moeder te Gouy, dan weer bij zijn broer Xavier, pastoor te Braine l'Alleud sinds 1794 en bij die andere broer Maximilien-Richard die pastoor was te Sart-Dames-Avelines. Voor de laatsten gold natuurlijk ook dat zij, als niet beëdigde priesters, moesten onderduiken tijdens de vervolging! Alleszins vertoefden Stevens en Delfosse in dezelfde streek en waren ze beiden overtuigd in hun volgehouden verzet tegen de Fransen. Delfosse, die een zeer teruggetrokken leven leidde en geen officiële parochiale functies uitoefende of heeft uitgeoefend heeft een drukke correspondentie onderhouden met Corneille Stevens en heeft hem steeds om raad gevraagd. Delfosse is trouwens veroordeeld geweest door het regime in 1798 omdat hij betrappt werd bij het opdragen van het misoffer. Naderhand is hij nog enkele malen geviséerd door de wereldlijke overheid, zowel tijdens het Franse keizerrijk als tijdens het Hollandse bewind, omdat hij zich hardnekkig bleef verzetten tegen de staatsinmenging in de kerkelijke aangelegenheden.

Het is ook te Braine, bij zijn broer, dat François-Joseph Delfosse kennis maakte met Marie-Albertine Ghislaine de Hennault (Braine 22.03.1772), een uitgedreven *zuster Maricole* (servante de Marie), in de volksmond verbasterd tot *Marolle*, uit haar afgeschafte klooster te

Braine. Rond 1800 begon onze ijverige priester een aantal jonge vrouwen rond zich te scharen om aan verwaarloosde volkskinderen opvoeding en onderwijs te geven. Zij dragen min of meer dezelfde kledij en nemen de regel aan van de *Derde Orde van Sint Franciscus*. Zij legden dus geen echt bindende geloften af en waren vrij van te gaan indien hun inzet het liet afweten. Hun schoolje begon ergens te Jodoigne, maar verhuisde zeer snel naar Tienen. Eerst namen zij hun intrek ergens op de Grote Markt en daarna in het afgeschafte Karmelietenklooster, maar de stichting vlotte niet echt.

In 1817 begon men enig licht te zien. De bail was in 1805 voor 12 jaar gesloten te Tienen en er moest uitgezien worden naar een andere locatie. Op 8 oktober 1818 werd het burgerlijk contract gesloten om het leegstaande bogaardenklooster van Hoegaarden af te kopen van de ex-kloosterlingen die nu te oud waren om hun convent te heropenen. De inbezitname zou gebeuren op 16 maart 1818. Maar er moest nog een pauselijke goedkeuring komen en een toelating van de aartsbisschop van Mechelen. Dat verliep alles behalve vlot omdat de laatste ex-bogaarden in extremis gewetenswroeging kregen. De pauselijke goedkeuring kwam dan eindelijk op 12 maart 1819 en op 28 mei 1819 gaf ook aartsbisschop de Méan van Mechelen zijn zegen. De *Dochters van Goede Wil*, zoals de volgelingen van E.H. Delfosse zich nog altijd noemden, hadden wel een aantal geheime clausules moeten hechten aan de overdrachtsakte, zodat de laatste paters uiteindelijk in hun oude dag verzorging kregen in hun gewezen klooster.

De noodzakelijke herstellingen en veranderingen werden aangevat en de jonge gemeenschap verhuisde samen met haar internaat en armenschool naar Hoegaarden in 1820. Er bleef een externaat te Tienen op een ander adres. Later werd er verhuisd naar een andere locatie in de stad en kwam er ook een kosteloze school bij, tot het huis te Tienen in 1898 werd opgeheven.

Wanneer er in een document van 1624 gesproken wordt over *Maria-Dael* en wanneer men het later heeft over *Onzer Vrouwe-Dael*, zullen de Waalse stichters hun nu definitieve vestigingsplaats vanaf hun aankomst in 1820 *Val Virginal* noemen. Deze Franse omzetting werd in het interbellum vertaald tot *Maagdendal*, wat een foutieve populaire interpretatie is van de Franse benaming. De huidige benaming *Mariadal* is een juiste aanduiding voor het huidige complex van klooster en scholen.

Tot dan waren de volgelingen van priester Delfosse nog altijd een gemeenschap van een groep vrouwen die onderwijs gaven en aan opvoeding deden door middel van een internaat en die ook aan de armen kosteloos onderwijs verstrekten. In die hoedanigheid zijn de Dochters van Goede Wil door het Tiense stadsbestuur altijd verdedigd als een nuttige instelling en daardoor door het Franse Bewind en naderhand het Hollandse ook altijd getolereerd. Wanneer het Hollandse Bestuur (1815-30) heel wat moeite doet om het onderwijs te stimuleren zullen in 1823 een aantal van onze juffrouwen te Brussel examen gaan afleggen en officieel onderwijsbevoegdheid krijgen.

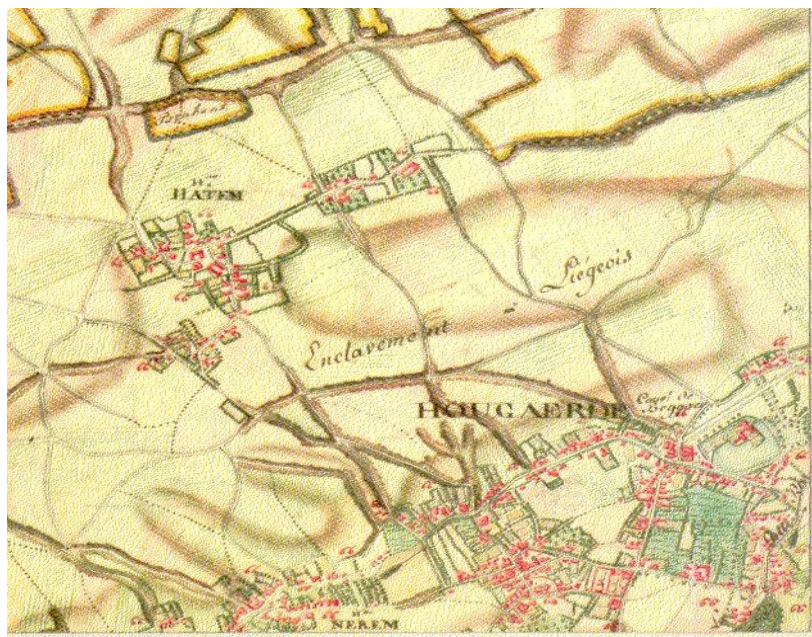
De hoofdbekommernis van priester Delfosse is zijn gemeenschap door de kerkelijke overheid laten erkennen als kloostercongregatie met een eigen kloosterregel. Dan pas zag hij zijn doel bereikt. In 1835 is het zover. Kardinaal Sterckx komt op 15 september naar Hoegaarden voor de professie van de eerste 17 zusters. Ze hebben een eigen kledij, volgens een oude traditie overgenomen uit Frankrijk en ze hebben nu ook een eigen naam: *Soeurs de l'Union au Sacré-Coeur / Zusters van de Vereniging met het Heilig Hart*.

Ondertussen waren er al bijhuizen opgericht en...terug gesloten. Zowel op vraag van plaatselijke geestelijkheid als op eigen initiatief werd een bijhuis gesticht te Nivelles (1810), te Halle (1816), te Franquennes-sous-Ottignies (voor 1823-gesloten voor 1834), te Ittre (1819-tot 1860). Stichtingen te Sint-Truiden (1817) en Kerniel (1822) gingen niet door. Van 1850 tot 1920 was er ook een bijhuis te Enghien. Tienen bleef na het vertrek naar Hoegaarden tot 1898 op een paar andere locaties bestaan (maar niet als internaat).

Naderhand zal er een bescheiden stichting te Antwerpen bijkomen (1919) en in 1926 zullen de eerste zusters naar Congo afvaren.

Luchtopname 1995

Ferrariskaart 1771-78

Het leven in Mariadal sinds de aankomst van de zusters

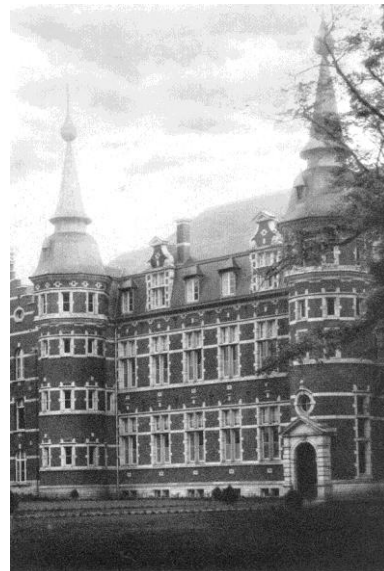
- 1817 aankoopcontract van de vier laatste ex-Bogaarden
- 1818/33 groot gebouw voor 80 internen en 12 meesteressen en het gebouw voor de armenschool
- 1819 goedkeuring van aankoop door geestelijke overheid
- 1820 aankomst van de gemeenschap uit Tienen met hun internaat en een armenschool
- 1823 goedkeuring van de statuten de schoolmeesteressen door de aartsbisschop
zeven 'zusters' slagen te Brussel in het Nederlandstalig examen 'Methode voor simultaan onderwijs
- 1835 de kloosterregel goedgekeurd, kledij aangenomen en professie van de eerste Zusters van de Vereniging met het Heilig Hart
- 1848 overlijden van de stichter E.H. F-J Delfosse
- 1852 overlijden van de eerste overste, Moeder Julienne de Hennault
- 1857 aanleg van het park
- 1868 bouw van drie nieuwe klassen
- 1873 aankoop van een huis als residentie voor de aalmoezenier (Tiensestraat 45)
- 1874 herziening van de kloosterregel en goedkeuring door kardinaal Deschamps
- 1879 de 'ongelukswet' met als gevolg dat voor de eerste maal zusters naar O.L.V.Waver gaan om de vereiste onderwijsdiploma's te behalen
- 1890 grondverkoop uit noodzaak
- 1891 oprichting van een gesubsidieerde huishoudschool
bouw van de lagere school (klaar 1894) en bouw woonst voor de E.H. Directeur

- 1895 eerste staatstoelage voor de niet-betalende school
- 1897 kleuterschool (en gebouw)
- 1898 oprichting van de beroepsschool en staatstoelagen voor de zondagsschool
- 1899 nieuw gebouw voor de huishoudschool
- 1900 nieuwe ramen voor de Sint-Rochuskapel (1900/03)
- 1904 opening 'Institut Ste Anne', hogere school voor talen en huishoudkunde

- 1907 bouw van Ste Anne (op plaats van brouwerij en hoeve Begaarden)
- 1909 inzegening door kardinaal Mercier van het 'Institut Ste Anne'
- 1910 herziening van de regel en goedkeuring door de kardinaal
- oprichting van de normaalschool

- 1914 erkenning van de normaalschool door de staat (maand mei)
- inrichting van het dokzaal in de kapel
- inzegening van de nieuwe kruisweg (werk van Ernest Wante) eerste wereldoorlog (augustus), vertrek Duitse leerlingen en inrichting Duits veldhospitaal

- 1919 eerste niet-religieuze leerkracht in normaalschool
- 1920 grote feestelijkheden luisteren het eeuwfeest van de aankomst te Hoegaarden op
- 1922 vanaf nu worden ook alle vakken van de normaalschool in het Nederlands gegeven (elk studiejaar heeft dus twee klassen)
- 1923 eerste steenlegging normaalschool
- 1926 inzegening van de nieuwe gebouwen van de normaalschool
vertrek van de eertse zusters naar Congo
- 1930 stichting van de V.K.S.J. (vrouwelijke katholieke studerende jeugd)
oprichting van een missienaakring
- 1934 Nederlandstalige beroepshuishoudschool naast de bestaande Franstalige (tot 1954 zullen beiden parallel functioneren te Hoegaarden)
- 1935 fusie van Lekezusters en Koorzusters
oprichting van de afdeling 'oude humaniora' (ook parallel Nederlands-/Franstalig)
- 1938 inzegening van de galerij 'Ste Anne' en het tennisveld
- 1940 tweede wereldoorlog en evacuatie van de meeste zusters richting Frankrijk
bezetting van de gebouwen door Duitse soldaten
- 1944 nieuwe gedeeltelijke evacuatie zusters omwille bezetting Duitse soldaten
inrichting Amerikaans veldhospitaal
- 1945 homologatie van de oude humaniora
- 1946 sloop gebouw en vervangen door gebouw zelfde stijl met twee torens (1946-47)
- 1950 oprichting van een handelsafdeling
- 1952 afschaffing van de afdeling 'Ste Anne' vanaf schooljaar 1952/53
- 1954 technische school (beroepshuishoudschool) en oude humaniora verhuizen naar Tienen
- 1955 de Kloosterstraat wordt verlengd en gedeeltelijk door Mariadal doorgetrokken
- 1956 restauratie van de Sint-Rochuskapel
de hoofdkap van de zusters wordt gewijzigd
- 1958 de weide buiten Mariadal gelegen verkocht
- 1959 oprichting van een Nederlandstalige middelbare afdeling
- 1960 de Franstalige afdeling van de normaalschool verhuist progressief naar Jodoigne
- 1963 vertrek van 12 zusters naar Jodoigne voor overname van het 'Institut de la Providence
- 1964 modernisering van de kledij van de zusters
- 1966 rijweg aangelegd naast de oude ingangsdreef
- 1969 progressieve aanpassing van het kloosterleven aan Vaticanum II

- eerste deel van de hernieuwde regel goedgekeurd door kardinaal Suenens
- 1970 structuurwijziging normaalonderwijs: 5 jaar (3 + 2)
- 1971 BLO verhuist van Tienen naar Hoegaarden (vijf meisjesklassen)
jongens toegelaten in lagere school
- 1973 de jongensklassen BLO (ST. Jozefsinstituut Tienen) naar Mariadal; gemengd
Buitengewoon Onderwijs te Hoegaarden
- 1980 afschaffing 4de graad en BuSo (aangepast Beroepsonderwijs) opgestart.
- 1975 jongens toegelaten in de middelbare afdeling
- 1983 opheffing middelbare afdeling
- 1974 progressieve afbouw normaalschool (beëindigd in 1976)

toegangsdreef vóór aanleg Kloosterstraat

ijspret op de vijver (1935)

De pastorijs van Hoegaarden, vroeger en nu.

(Maurice Dodion)

Dit artikel laten we verschijnen naar aanleiding van de herinrichting van de pastorijs van Hoegaarden. Omdat in de geschreven pers nogal wat misvattingen verschenen zijn omtrent de Hoegaardse pastoorswoning willen we de geschiedenis schetsen van het pastoorschap te Hoegaarden en hoe deze functie geleid heeft tot de huidige pastorijs. Er zijn veel intriges geweest en er heeft veel prestige meegespeeld, maar beweren dat de familie Van Nerum de pastorijs geschonken heeft aan de gemeente als woonst voor de parochieherder, is toch wel een loopje nemen met de geschiedenis van dit overigens geklasseerde monument, oorspronkelijk herenwoonst van Carolus Van Nerum en Barbe Sweerts (1747).

Voor de stichting van het Hoegaardse kapittel op het einde van de tiende eeuw was er ter plaatse al een parochiegemeenschap. Het castrum van de graven van Hoegaarden, die zich opwerkten tot de graven van Brunengeruz, vormde een centrum met een zekere hofhouding en administratie, van al het nodige voorzien en in leven gehouden door een legertje ambachtslui en landbouwers-pachters. Daarbij hoorde een plaatselijk priester. Als deze niet zonder meer door de graaf werd aangeduid, was het de plaatselijke gemeenschap die iemand uitkoos om de functie van zieleherder uit te oefenen. Naast deze verheven taak moest die man ook zorgen voor zijn dagelijkse boterham, zodat het evident was dat hij een bijberoep had, misschien ook nog een stukje grond bewerkte en dat hij een echtgenote had om voor de was en de plas in te staan. Men kan nu eenmaal niet alles alleen doen!

Deze ‘pastoor’ verbleef dus heel waarschijnlijk in zijn ‘boerderijtje’, de woonst waar hij voorheen ook zijn dagen had doorgebracht. Van een ‘pastorijs’ of een eigen specifieke kledij was geen sprake.

Maar dan werd er op uitdrukkelijk testamentair verzoek van Alpaïdis een kapittel van kanunniken gesticht te Hoegaarden, op de plaats waar zich haar castrum bevond en waar nu nog altijd de parochiekerk staat. Er waren in de regel 12 kanunniken te Hoegaarden benoemd. Of ze er verbleven, dat is een andere zaak waar mettertijd uitvoerig kan over teruggekomen worden. Wel is het zo dat één van die mensen de titel van ‘plebaan’ droeg. Hij moest instaan voor de zielezorg van de parochianen. Daarvoor kreeg hij als loon de opbrengst van een zogenaamde ‘prebende’, een bepaalde hoeveelheid grond(en). Zoals al de andere kanunniken, werd ook de plebaan benoemd door de proost, die in ons geval de scholaster was van het Domkapittel van Keulen. Vrij ingewikkelde zaak omdat bijlange niet alle kanunniken priester waren, de meesten zich lieten vervangen en dus nooit in Hoegaarden kwamen, en omdat ook Rome een vinger in de pap had bij de benoemingen.

Waar verbleven nu ‘officieel’ die kapittelheren? De plebaan moet alleszins te Hoegaarden een residentie gehad hebben. Welnu, in de dorpskom van Hoegaarden hebben van oudsher vier grote en vaste grondpercelen bestaan, zgn. ‘blocken’. Een ervan is het ‘kapittelblock, later ‘pastoorsblock’ genoemd. Tussen de Walenstraat en de weg naar Elst, de Houtmarkt, de Pastorijsstraat en de veldwegel die dwars door het Elstveld loopt (de Neskensstraat) ligt dit goed dat nu gedeeltelijk door de Hoegaardse Tuinen wordt ingenomen en waarop nog altijd het Kapittelhuis staat met aanpalend de Kapittelhoeve. Hoelang dat gebouw het lokaal en/of de gemeenschappelijke woonst van de kanunniken was, kunnen we voorlopig niet achterhalen. Wel weten we dat in 1632 daar het oude kapittelhuis afbrandde

In 1634 werd al het nieuwe kapittelhuis ingehuldigd. Arnold Houwen was toen plebaan en hij bepleitte een verhoging van prebende om zijn pastoraat naar behoren te kunnen vervullen. De

andere kanunniken waren het hier niet mee eens en de onenigheid binnen het kapittel werd groter. Al voor Houwen, onder plebaan-pastoor Florent Hoegaerts waren er strubbelingen in verband met dit onderwerp geweest. Deze had rond 1600 al het slechte beheer aangeklaagd, waardoor de kapittelgoederen minder opbrachten en een aantal eigendommen zelfs in vreemde handen waren overgegaan. Een nader twistpunt was de ellendige staat van de kerk en vooral de lamentabele toestand van de toren. De gemeente betaalde een groot deel van de herstellkosten, maar de kanunniken wilden gewoon geen bijdrage leveren. Wanneer dan bij een nieuwe brand in het kapittelhuis in 1636, de kanunniken weer weigerden bij te dragen in de herstellingskosten was het hek van de dam. Tussen de parochiepastoor, gesteund door het dorpsbestuur, en de andere kanunniken zou het niet meer goed komen.

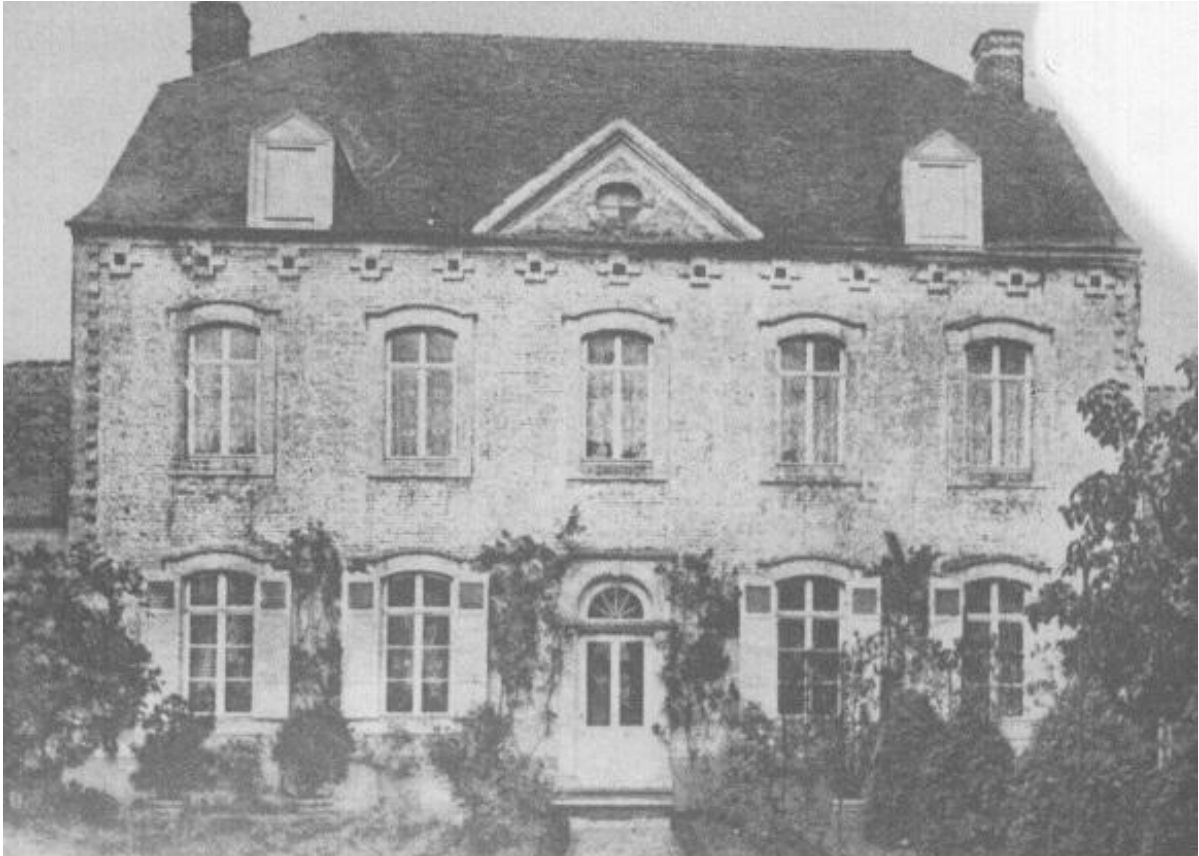
De kerkhervormingen, door het concilie van Trente bevolen begonnen na 1600 voelbaar te worden en samen met voorgaande strubbelingen kwam men tot een andere regeling te Hoegaarden. De pastoor van de parochie zou voortaan benoemd worden door de Luikse prinsbisschop, los van het kapittel! Jan Vandenputte werd in 1663 de opvolger van Houwen. Hij kreeg van de bisschop een prebende die neerkwam op één vierde van de kapittelinkomsten. Daarmee was het voor de pastoor nu onmogelijk geworden om samen met de kapittelheren onder een dak te verblijven.

Op bevel van de proost kocht het kapittel een huis, door grachten omringd, voor de pastoor. Het zou gelegen hebben achter de kerk, tussen het kerkhof en de weg van Tienen naar Elst. Dat moet ergens in de Pastorijstraat zijn. Dat huis zou eigendom geweest zijn van de familie Vinalaf. Waarschijnlijk vanaf 1684 was dat dan de pastorij van Hoegaarden. Jan Vandenputte werd in 1692 landdeken benoemd van het 'Concilie van Hoegaarden' (dekenij Hoegaarden). Datzelfde jaar werd zijn neef Henricus Peeters tot priester gewijd. In 1705 volgde hij op. Deken Vandenputte overleed in 1712 en het jaar daarop werd Peeters ook landdeken. Deken Peeters en zijn opvolgers behoorden niet meer tot het college van kanunniken. Zij verbleven trouwens in het fameuze 'huis door grachten omringd', pastoraalhuis dat ook door Vandenputte was bewoond. Onze pastoors bleven wel genieten van de prebenden die verbonden waren aan het uitoefenen van de parochiale functies.

Deken Peeters overleed in 1741 en werd in de kerk begraven voor het altaar van het Heilig Sacrament. Zijn opvolger was pastoor Henricus Sweerts, bloedneef van Henricus Peeters, kleinneef van plebaan-deken Jan vandenputte en achterkleinneef van kanunnik-deken Houwen. Hij was broer van griffier Servaes Sweerts en zoon van schepen en meesterbrouwer Servatius Sweerts. Pastoor Henricus Sweerts werd op zijn beurt tot deken verkozen van het Concilie van Hoegaarden in 1771. Deze dekenij Hoegaarden omvatte de parochies Attenhoven, Bevekom, Berbroek, Booienhoven, Donk, Halle, Nieuwerkerken, Overlaar, Tourinnes en Wilre.

Ondertussen was de pastoorswoonst vervallen geraakt omdat noodzakelijke herstellingen uitbleven. Omwille van de geschillen tussen de gemeente en het kapittel, weigerden de kanunniken de woonst te laten herstellen. Pastoor-deken Sweerts verhuisde dan maar en ging inwonen bij zijn zus Barbe Sweerts, de weduwe van Carolus Van Nerum. Zo werd toevallig de herenwoonst van Carolus Van Nerum de pastorij –pastoorswonig- lang voor deze woonst effectief door de gemeente als pastorij werd aangekocht. Na de dood van barbe Sweerts in 1778 lieten de erfgenamen oom pastoor wonen in hun ouderlijk huis.

In 1779 nam Sweerts ontslag en hij werd als parochieherder opgevolgd door zijn neef Joannes Hubertus Sweerts, zoon van zijn broer Hubertus. In 1786 werd ook deze tot deken verkozen.

De pastorij rond 1900

De oude deken Sweerts was in 1785 overleden en in de crypte van de kerk begraven, en de erfgenamen Van Nerum traden nu uit onverdeelheid.

Maar eerst enige uitleg over die merkwaardige opvolging te Hoegaarden van pastoors die zeer nauw aan mekaar verwant waren. De oom gaf zijn ambt door aan een neef! Dat is niet zo normaal als op het eerste gezicht misschien lijkt. In de 18de eeuw was het zoals voorheen de gewoonte dat bij het overlijden van een parochiepastoor de functie vacant werd verklaard. Er werd dan een wedstrijd uitgeschreven, een 'concursum'. De openstaande plaats werd dan normaal toegekend aan de kandidaat die het beste resultaat behaalde in deze wedstrijd. In Hoegaarden is daar allemaal geen sprake van. Het is het zoveelste bewijs van de macht van de Sweertsen in de 18de eeuw te Hoegaarden en omgeving en van de invloed die zij konden uitoefenen op de Luikse Prinsbisschop, die niet alleen wereldlijke gezagsdrager was over Hoegaarden, maar ook bisschop was over de gemeente. Wij hingen inderdaad van het bisdom Luik af en niet van het aartsbisdom Mechelen, zoals dat sinds 1803 het geval is. Het viel in deze context dus ook niet moeilijk voor de Hoegaardse pastoors om deken te worden van hun dekenij.

Vanaf nu komt dat huis, de huidige pastorij, in de geschiedenis. Alleen blijft er een bundel familiedokumenten over de jaren 1785-1800 onvindbaar, zodat van die jaren weinig is geweten. Na Henricus Sweerts kwam zijn neef en deken Joannes Hubertus Sweerts er wonen, samen met zijn onderpastoor Quaedpeerds en de knecht Henri Vandermolen.

In 1805 overlijdt deken Sweerts en het huis wordt verkocht aan Hubert Joseph Paillet die in 1799 gehuwd was met Marie-Anne Sweerts, kleindochter van Hubertus Sweerts en nichtje

van deken Joannes Hubertus Sweerts. De nieuwe eigenaar verhuurt zijn verworven bezit aan de pastoor, zodat er niets veranderde en het gewezen herenhuis van Van Nerum-Sweerts blijft dienst doen als pastorie voor Hoegaarden. Ook dit is een niet zo normale situatie. Na het concordaat van 1801 tussen kerk en staat zijn de parochies heropgericht en werd er ook overeengekomen dat de gemeente moest instaan voor een gepaste woning voor de dorpsheer. Vermits de pastoor al voor de Franse Revolutie in het huis van Carolus Van Nerum woonde en er na 1800 nog altijd de pastoor bleef wonen, was er zo direct geen nood aan het zoeken naar een gepaste woonst. De diensdoende pastorie was nog altijd het mooiste herenhuis te Hoegaarden. Vermits de normalisering van de politieke situatie in het dorp ook de vroegere machtige families terug aan de macht had gebracht, bleven de opeenvolgende burgemeesters nauwe familiebanden hebben met de pastoor. Waarom zou de gemeente dan nog moeten uitzien naar een 'pastorie'?

Maar onder dat burgemeesterschap van Jean Baptist Van Autgaerden junior, die gehuwd was met Françoise Van Nerum, werd er in de gemeenteraad gepalaverd over de bouw van een nieuw gemeentehuis. Sinds 1795 was 't Nieuwhuys, eigendom van Jacobus Van Nerum, schoonvader van de burgemeester, het gemeentehuis. Dat plan voor een nieuw gemeentehuis zou uitgewerkt worden met een 'annexe' die dienen zou als 'presbytère' (pastorie). Niet alleen vonden de V Geslachten dat niet opportuun, er was ook geen geld in de gemeentekas. De Geslachten wilden omwille van het prestige de vergaderplaats van de gemeenteraad en de woonst van de pastoor in de huizen van hun afstammelingen houden. Bijgevolg bleef ook de volgende pastoor, G.J. Vandenputte, in het huis van Paillet wonen. Deze pastoor, die niet tot de families behoorde die deel uitmaakten van de V Geslachten, hield het maar uit tot 1810. Hij werd dan opgevolgd door pastoor Jacobus Sweerts, neef van de deken Sweerts zaliger uit de revolutietijd (zie de bijgevoegde schets van de verwantschappen).

In 1829 stierf Hubert Joseph Paillet. Zijn 49-jarige weduwe Marie Anne Sweerts, op wiens naam het eigendom stond, was de rechtstreekse nicht van pastoor Jacobus Sweerts. Zij was de dochter van brouwer Jean Henri Sweerts en Gertrude Van Osmael uit Zétrud-Lumay. Zij hadden elf kinderen, allemaal geboren te Piétrebais op het domein Ctrécourt:

Louise Paillet x Casimir Gilsoul, wonend te Hemptinne;

Henri Joseph Paillet x E. Viré, werd in 1849 burgemeester van Hoegaarden;

Josèphe Paillet x Joseph Minot, wonend te Jodoigne;

Marie Paillet, ongehuwd;

Jeanne Paillet x Julien Van Hamme, wonend te La Bruyère;

Hortense Paillet, ongehuwd;

Alphonse Paillet, ongehuwd;

Constance Paillet x François de Cerf, wonend te Jandrain-Jandrenouille

Virginie Paillet x Joseph Libert Dumont, stichter eerste suikerfabriek te Hoegaarden en voorouders van Jean Marie Lowet-Oury; Joseph Libert Dumont was rechtstreekse kozijn van burgemeester Jean Baptist Dumont uit het oud kapittelhuis;

Elise Paillet x Eugène Raeymakers, industrieel te Tienen en provinciaal raadslid;

Josèphe Paillet x onderwijzer Nizet uit Jodoigne.

De gemeente was in 1831 begonnen aan de bouw van het nieuwe (huidige) gemeentehuis. Jean Baptist Dumont junior was burgemeester. Beter dan een pastorie, was besloten een woonst te bouwen voor de dorpsonderwijzer, naast het te restaureren schoollokaal. Door deze beslissing bleef de pastoor van Hoegaarden zonder officiële pastorie. Maar pastoor Jacobus Sweerts woonde immers goed en het kostte de gemeente geen frank, waarom zich dan zorgen maken hierover?

Nu was deze J.B. Dumont de eerste burgemeester van Hoegaarden na de onafhankelijkheid van België. Als progressist was hij doordrongen van de liberale ideeën en stond hij bekend als een tegenstander van de vorige burgemeester, Philippe Joseph De Zangré uit het Arendsnest, zijn geboortplaats. Deze laatste was katholiek conservatief en door huwelijk verwant aan de V Geslachten, zoals de oud-burgemeester Van Autgaerden junior, die in de gemeenteraad zetelde, maar een aanhanger was van Dumont.

De geslachten hadden zich voorgenomen van het ouderlijk huis aan de Molenweg aan de gemeente te verkopen om er officieel een pastorie van te maken. Onder die voorwaarde had Marie Anne Sweerts zich akkoord verklaard haar goed te verkopen.

Bij de eerste pogingen weigerde de gemeente ernstig te praten over de aankoop van een pastorie.

Dan liet pastoor Sweerts van zich horen. Hij wees de gemeenteraad erop dat de gemeente wettelijk verplicht was te zorgen voor een aangepaste woonst voor de dorpsheer en dat dit tot hiertoe nog altijd niet het geval was, gezien hij zelf verplicht was van op eigen kosten een huis van zijn verwanten te huren. Sweerts eiste schadevergoeding met terugwerkende kracht tot het jaar 1810 (jaar van zijn benoeming te Hoegaarden) zo niet onmiddellijk de situatie werd genormaliseerd. Feitelijk was dit niet juist omdat de geslachten jaarlijks hun deel schonken om het huurgeld te betalen.

Het gemeentebestuur was zeer verveeld met deze terechtwijzing en eis van de pastoor en besloot om het voorziene huis voor de onderwijzer dan toch maar te vervangen door een woonst voor de pastoor. De burgemeester richtte een verzoek tot de Bestendige Deputatie en tot de architect-werkopzichter om de situatie te komen bekijken ter plaatse en te zien of er inplaats van een onderwijzerswoonst een pastorie kon worden gerealiseerd op dezelfde plaats.

Nu lag de bal weer in het kamp van de V Geslachten die absoluut hun huis wilden verkopen aan de gemeente om er een pastorie van te maken. De architect en het lid van de Deputatie werden 'bewerkt' en na hun bezoek aan Hoegaarden kwamen deze heren tot het besluit dat een eenvoudig huisje voor de pastoor, zoals door de gemeente voorzien, ontoereikend was. Er moest minstens een stal, een bakhuis en een tuin bijkomen. Maar om aan de pastoor een tuin te geven moest een deel van het kerkhof (dat nog altijd sinds oudsher rond de kerk lag) afgenomen worden en heringericht. Dat zou neerkomen op 3.000 florijnen (in 1831 rekenden we nog verder met het Hollandse geld uit de vorige periode) zonder te spreken van een stal en bakhuis. Daarbij was het een weinig smaakvol voorstel om de pastoor groenten te laten oogsten op het graf van een deel van zijn parochianen! Het plan werd dus afgevoerd en het was één-nul voor de V Geslachten.

Nu moest de weduwe Paillet optreden. Zij liet aan de burgemeester weten dat zij bereid was haar huis af te staan als pastorie, aan drie vijfden van de werkelijke waarde. Zo werd het mes op de keel van de gemeente gezet. Niet toehappen betekende immers grote schadevergoeding aan de pastoor moeten betalen en in de knoop zitten met de betaling van het in aanbouw zijnde gemeentehuis. Dit betekende een tweede overwinning voor de Geslachten.

Nu moesten de heren van de gemeenteraad ervan overtuigd worden om op het aanbod in te gaan en het huis aan de Molenweg te kopen aan 3/5de van de waarde. Op de zitting van 20 oktober 1831 werd het nut van de aankoop ingezien. Het huis van de weduwe Paillet was sterk en ruim, bevatte een prachtige tuin, stallen en een bakhuis, alles samen 64a40ca groot.

Op 25 oktober werd door de Commissie van het District Leuven verzocht om twee deskundigen aan te duiden voor de officiële schatting van het goed. Dat gebeurde al op 31 oktober! De keuze viel op Henri Van Autgaerde, broer van Jean Baptist, en op Jean Haumont, de gemeentontvanger. Pierre Lowet zou als commissaris de procedure 'de commodo et

incommodo' leiden. Weer traden de geslachten in actie om de schatting hoger te laten oplopen dan de voorziene 6.000 florijnen.

Het was Pierre Lowet die hierin de grote rol speelde door te wijzen op de troeven die deze woonst bezat. Het was een ruim dubbelhuis, met koetsberging en inrijpoort, duiventil, stallen, bakhuis en binnenkoer. Er was een weelderige tuin aan de woonst en een 'gloriette'. Het huis had uitgang op twee straten: de Pastorijstraat en de Doelstraat. Hij wees op de rijke houtbekleding en de goede staat van de woning. Na samenspraak met de schatters werd de prijs geraamd op 6.700 florijnen (14.137 frank, toen).

De slag was gewonnen, de gemeente zou ven één van de voorouderlijke huizen de pastorie maken, het huis waar de pastoors al 60 jaar verbleven (zie KB 17 april 1832).

Op 4 november 1831, feestdag van Carolus Van Nerum, werd de pastorie officieel ingehuldigd door het gemeentebestuur. Het huis was met 'guirlandes' versierd en boven de koetspoort en in het beschadigde wapenschild stond te lezen: 'Pastorie van Hougaerden 1831'. Burgemeester Dumont wees er in zijn toespraak op dat het gezond verstand van het gemeentebestuur en de goede wil van de weduwe Paillet ervoor hadden gezorgd dat Hoegaarden een pastorie had bekommen.

de gloriette, nu St-Franciscuskapel (Doelstraat)

Mobiliteit en tijd, vroeger en nu

Rome was een enorme stad rond het begin van onze tijdrekening. Toch waren er maar twee straten die de naam van 'via' verdienden: de 'Via Nova' en de 'Via Sacra'. Zij waren vijf meter breed en te vergelijken met de wegen die Rome met de provincies verbonden, de zgn. heirbanen. Voorts werd de stad doorkruist door een wirwar van 'vici' die maar één wagen tegelijk doorlieten en een web van zijstraatjes die alleen toegankelijk waren voor voetgangers. De straten waren smal, vuil en gevaarlijk, zonder voetpaden en betegeling. Huisnummers, naamborden en straatverlichting waren er niet, zodat 's nachts buitenkomen letterlijk levensgevaarlijk was.

Julius Caesar heeft in een postuum van kracht geworden edict orde gebracht in het stadsverkeer door een strikte scheiding dag-nacht door te voeren. Alleen voetgangers, ruiters en draagstoelen mochten overdag in de stad. Uitzondering werd gemaakt voor transporten van bouwmaterialen en vervoer dat voor openbare evenementen moest gebeuren (ceremonies, grote spelen ...). De lijkbezorgers brachten de doden te voet naar de brandstapel. Het straatbeeld werd overdag bepaald door verkopers, barbiers, schoolmeesters, geldwisselaars en ambachtslui. Vrachtvervoer moest 's nachts gebeuren.

Deze maatregelen werden onder Marcus Aurelius uitgebreid tot alle steden van het Romeinse Rijk.

In 1835 werd de spoorlijn Brussel-Mechelen ingehuldigd. De rit nam 50 minuten in beslag. De postkoets en diligences op de parallelle weg zetten hun activiteit stop wegens onrendabel. Over het traject Brussel-Luik deed de postkoets 23 uur, of 10 km per uur en kostte 13 cent per kilometer. De trein deed er 8.5 uur over of 60 km per uur en kostte 2.5 cent per km.

De loopfiets werd uitgevonden rond 1818 en de moderne fiets met pedalen in 1861.

De VW Kever werd in opdracht van Adolf Hitler ontworpen door Ferdinand Porsche in 1934 en er rolden er 22 miljoen van de band. In de jaren 70 stopte de produktie in Duitsland, maar in Mexico werden tot juli 2003 (als enige in de wereld) nog Kevers gemaakt.

De Vespa moest een betaalbaar voertuig worden voor twee, vlot te gebruiken op een wegennet in erbarmelijke staat en in steden met claustrofobische straatjes. Hij werd in 1946 ontworpen in opdracht van Enrico Piaggio.

Dat bij ons de klokken allemaal dezelfde tijd aangeven is ook een aspect van de mobiliteit. In een landbouwsamenleving was de juiste tijd niet relevant. Mensen leefden en werkten op het ritme van kerkklokken die gelijkgezet werden met de 'ware' zonnetijd.

In de 19de eeuw ontstond de behoefte om eenzelfde tijd voor een grotere streek te hebben. Er werd dag en nacht geproduceerd en de ploegen moesten zo nauwkeurig mogelijk op mekaar aansluiten. Fabriekssirenes maakten de arbeiders wakker, maar er waren ook 'wekkers' die de arbeiders wakker maakten. Maar het bleef bij lokale tijd, omdat er nog geen pendelarbeid was. Hoe geregelder de maatschappij werd, hoe meer belang er aan 'tijd' werd gehecht. Openbare overheden vaardigden reglementen uit met de uren van opening en sluiting van markten, herbergen, ...

De ontwikkeling van spoorwegennet en in 1885 van de buurtspoorwegen vraagt eenvormigheid van tijd inplaats van gebruik van lokale tijd. Op 10 augustus 1881 vroeg het Ministerie van Binnenlandse Zaken om alle torenklokken en openbare uurwerken gelijk te zetten op het

uurwerk van het station. In 1884 werd de klok van het observatorium in Ukkel gelijkgezet met de Greenwich tijd.

Door de wet van 29 april 1892 werd de spoortijd ingevoerd. Ukkel deelde de juiste tijd mee aan het station van Brussel-Noord en alle klokken werden over het hele land gelijkgezet. De nieuwe tijd liep 17.5 minuten achter op de tijd in Brussel, gebaseerd op de meridiaan van Brussel.

Op 1 mei 1892 moesten alle stations hun uurwerken gelijkzetten op de juiste tijd (la vraie heure, heure de Bruxelles). 'La vraie heure' is de middelbare zonnetijd van een grote stad in de buurt (l'heure de Bruxelles, l'heure de Gand, enzovoort), die het gewone dagelijkse leven bepaalde.

Op dat moment wordt de wettelijke tijd in heel België gelijkgesteld aan de UT (of GMT). Universele Tijd of Greenwich Mean Time (de middelbare zonnetijd van Greenwich), sinds 1884 geaccepteerd in heel de wereld als zodanig.

De invoering van de spoortijd was nodig omdat de trein steeds belangrijker werd voor de economie. De uren van de arbeiderstreinen werden afgestemd op de uren van de fabrieken en het comfort was minimaal: onverwarmde wagons en geen zitbanken.

In 1914-18 en 1940-44 wordt de zomertijd ingesteld door de Duitse bezetter.

In 1977 wordt de zomer- en wintertijd ingesteld om energie te besparen na de oliecrisis van 1972

Om het nog wat dieper uit te spitten:

De zonnetijd wordt bepaald door de plaats van de (ware) zon aan de hemel. Als de zon op een bepaalde plaats precies in het zuiden staat is het daar 12uur. Die tijd verloopt niet gelijkmatig en daarom gebruiken de astronomen een fictief hemellichaam: de middelbare zon. Die bevindt zich in de omgeving van de echte zon, maar haar positie is beter geschikt voor tijdmeting. De positie van die middelbare zon bepaalt de middelbare zonnetijd. Ook dat is een plaatselijke tijd want ze geldt slechts voor alle plaatsen met dezelfde geografische lengte als die van de waarnemer. De middelbare zonnetijd van Greenwich (greenwich Mean Time) werd in 1884 in heel de wereld de Universele Tijd (UT). Maar het gewone dagelijkse leven werd bepaald door de middelbare zonnetijd van een grote stad in de buurt (bv. L'heure de Bruxelles). Dat betekent ook dat de uurwerken aan de buitenkant van de stations een andee tijd aangaven dan de uurwerken in de stations!

Sinds 1946 loopt de wettelijke tijd in België 1 uur voor op de UT en sluiten wij aan bij de Centraal Europese Tijd (CET).

Sinds 1977 is de wintertijd gelijk aan de UT + 1h en de zomertijd: UT + 2h (h is de internationale afkorting voor uur).

Opvattingen en praktijken over de dood na 1950.

Jan Bleyen, assistent aan het departement geschiedenis van de Leuvense universiteit heeft bij het Davidsfonds een boek laten verschijnen *'De dood in Vlaanderen. Opvattingen en praktijken na 1950'* (Davidsfonds, 2005, 240p., 23.50 euro).

Over het taboe dat zou heersen in verband met rouw en verdriet waar geen plaats meer voor zou zijn in onze huidige maatschappij heeft de auteur zo zijn bedenkingen. Omgaan met de dood is een algemeen menselijke, moeilijke ervaring. We doen het niet beter of niet slechter dan vroeger, wel anders. Omdat er nog geen literatuur bestond over dit onderwerp heeft de auteur een leemte opgevuld.

Volgens de auteur is de intieme dood, het overlijden van iemand van wie je houdt, minder zichtbaar geworden. De levensverwachting is gestegen, dus sterven er minder mensen rondom ons: dat is één oorzaak.

Een andere oorzaak is de professionalisering van ook dit aspect van het maatschappelijk leven. De zorg voor het dode lichaam is overgenomen door de begrafenisondernemer. Vroeger bleef de dode altijd in huis tot de dag van de begrafenis. Wie nu zijn overledenen thuis wil houden maakt een heel bewuste keuze. Voor velen was een dode in huis hebben niet prettig. De geur was soms zo erg dat de kamer moest herbehangen worden!

Nu zijn er veel meer mogelijkheden om het rouwproces en de begrafenisplechtigheid zelf in te vullen. Vroeger was het rouwdragen een sociale verplichting (1 jaar en 6 weken). Niemand vroeg of je je daar goed bij voelde, want naar feestjes gaan was ook uitgesloten tijdens de rouwperiode.

De bidprentjes werden door de pastoor opgesteld. Het was een belerende tekst die de parochianen aanzette om het deugdzame voorbeeld van de overledene te volgen. Sinds de jaren 1970 schrijven of kiezen de naastbestaanden zelf de tekst(en).

Ook hier heeft alles te maken met de maatschappelijke evolutie sinds de jaren 1960. de individuele persoon werd vanaf dan belangrijker. Je moest jezelf kunnen uiten, je emoties en wensen kenbaar maken. Die maatschappelijke context wordt perfect weerspiegeld in de geschiedenis van de dood, die zo dus eigenlijk een geschiedenis van het leven wordt.

Ook de secularisering heeft voor veranderingen gezorgd. Een goede dood stond gelijk met sterven na een voorbeeldig christelijk leven. Vanaf de jaren zeventig vinden we dat iemand een waardevol leven heeft gehad als het lang en goed gevuld is geweest.

Tot daar enkele resultaten van het onderzoek van Jan Bleyen. Wat betreft het uiten van verdriet wil ik bij wijze van voorbeeld een gedicht uit 1889 weergeven, naast wat er hierboven staat. Virginie Loveling (1836-1923) schreef het en in 1889 werd het al voor de derde keer uitgegeven in haar bundel *'Gedichten'*.

De maat der kist

Hij zei: "Wanneer ik dood zal zijn,
Behoud uw eigenwaarde,
Geen open klacht, geen rouwbetoon

Bij de gevoellozen der aarde.”

Hij was gestorven binst de nacht.-
Zij trok met de schrijnwerker boven:
“Moed, moed!” met zachte, stille greep
De bedgordijnen verschoven.

De dode lag in 't ledikant,
Door 't waslicht geel beschenen.
De werkman had de schoenen uit,
En naderde op de tenen.

Daar stond zij, tenger, klein en broos;
Voortaan noch huis noch have:
Haar rang, haar stand, haar jong geluk,
't Moest al met hem ten grave!

Er hoeft geen gerucht in het bijzijn der dood;
Zij fluisterden in het spreken.
De timmerman haalde de meter uit,
En ontplooidde die over de deken.

En zij zag toe: “Toch lang genoeg,
En hoog genoeg te maken.”
En hij wees het haar aan en zij spraken er van,
Als gold het gewone zaken.

Maar hij fronste de wenkbrauw te huis aan de maal:
“Wat is zij gevoelloos, die vrouwe!”
Binst lag zij in wanhoop voor 't ledikant,
Het harte gebroken van rouwe.

Virginie Loveling is een van de voornaamste vertegenwoordigers van het Vlaamse realisme. De scherpe politieke tegenstellingen van haar tijd inspireerden haar tot twee agressief antikatholieke werken (In onze Vlaamse gewesten. Politieke schetsen, 1877 en Sophie, 1885), waarin zij ten aanval trok tegen de invloed van de geestelijkheid op het platteland. Daarna trad een periode van evenwicht en rijpheid in, waarin zij nog talrijke novellen en verhalen voor kinderen schreef, naast romans die zich meestal in Oost-Vlaanderen en op het platteland afspelen. Zij blinkt uit in de psychologische uitdieping van haar karakters. Rosalie Loveling (1834-1875) was de oudere zus van Virginie en eveneens schrijfster.

In dit gedicht leren we de mentaliteit en de gebruiken kennen van de 19de eeuw, zoals ze nog in zwang waren in de jaren 1950. Denken we maar aan de schrijnwerker die de maat komt nemen van de overledene om de kist te kunnen maken. Een kant en klare kist kiezen bij de begrafenisondernemer drong op de buiten pas door na de tweede wereldoorlog. De schrijnwerker, die dorpsgenoot, dikwijls niet zo'n verre buur was van de overledene, deed stevast zijn schoeisel uit om de dodenkamer te betreden. De naaste familie, in dit geval de echtgenote, weduwe nu, van de afgestorvene, moest telkens mee en een hele reeks beslissingen nemen. Zich sterk houden, niet zomaar in tranen uitbarsten voor het oog van de anderen, hoorde bij de gewoontes, die men al zeer jong aangeleerd kreeg.

Dat de vrouw niet alleen haar man verloor door de dood, maar ook ‘huis, have, rang en stand’, was de droeve realiteit als men weduwe werd. Veel vrouwen werkten in 1880 nog niet buitenshuis, laat staan dat ze een eigen huis hadden! Het wegvallen van de echtgenoot-kostwinner-heer des huizes, betekende meteen ook dat alles ineens weg was. Om die reden trouwde dikwijls een ongehuwde broer van de overledene met zijn schoonzuster-weduwe. Zonder inkomsten en als vrouw alleen was het niet evident zich staande te houden in de toenmalige maatschappij. Fabriekarbeidsters gingen werken en rijke dochters begonnen op het einde van de 19de eeuw als “secretaresse” een job uit te oefenen. Boerinnen alleen op een geleeg, dat was niet vanzelfsprekend en vrouwen uit de kleine middenstand, hadden helemaal geen eigen middelen van bestaan, als zij niet beschikten over een echtgenoot-kostwinner. Vrouwen waren ook op rechterlijk gebied nog lang niet geëmancipeerd! Daar kunnen wij in een volgend nummer *een wetboekje* over opendoen.

De kaart van Ferraris (18de eeuw).

(Maurice Dodion)

De Kabinetskaart, die op initiatief van graaf de Ferraris van 1771 tot 1778 werd vervaardigd, is vanaf 1965 integraal uitgegeven door het toenmalige Gemeentekrediet van België (Dexia nu). (Zie p.8, artikel Mariadal).

In het artikel over Mariadal staat een uittrekseltje van het centrum van Hoegaarden, met het domein Mariadal. In volgend nummer gaan wij dieper in op het kaartblad Hoegaarden.

Deze kaart is volledig op het terrein opgenomen en met de hand getekend. In totaal zijn er 275 bladen van ca. 135x85cm en zij omvat gans de Oostenrijkse Nederlanden, evenals de vorstendommen Luik en Stavelot. Het grootste deel van het huidige België en het Groot-Hertogdom Luxemburg staan erop. Alleen het vroegere hertogdom Bouillon en enkele buitenlandse enclaves worden niet weergegeven. Hoegaarden als Luikse enclave, binnen het geheel van de Zuidelijke Nederlanden, staat er dus wel op. Van de drie oorspronkelijke exemplaren wordt er één in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel bewaard.

De oorspronkelijke kleurenkaart gaf een massa aanduidingen. De wegen en de voetpaden worden weergegeven door een zwarte puntlijn. Alle metselwerk is in het rood en het timmerwerk in het zwart. De bossen met hoogstammig hout worden onderscheiden van jong hout door middel van rondere en minder dichte tekens. Onbegaanbare moerassen zijn doorkruist met een dubbele puntlijn. Alle hoogten worden aangeduid in een rossige kleur. Kunstmatig opgehoogde of uitgegraven gronden zijn met Oostindische inkt fel gekleurd voor steile hellingen, licht voor zachtere glooiingen. Om aan te duiden tot welke parochie gehuchten behoren, staat er een cijfer bij, overeenkomend met dat van de parochiekerk. Kerken en kapellen waar mis wordt opgedragen zijn aangegeven met een zwart kruis in de tekening. Waar geen mis wordt opgedragen met een kruis buiten, naar het noorden gericht. Mijnen en groeven zijn aangeduid door twee concentrische cirkels met een pijl. Woningen en openbare gebouwen zijn zeer precies getekend, zodat men van deze kaarten zeer goed de oude repartitie van de bewoning kan aflezen.

Genealogie Van Nerum

De eertse twee delen van de genealogie Van Nerum zijn verschenen.

In het eerste deel worden naam, plaats en heraldiek beschreven, naast de geschiedenis van de eerste vijf generaties Van Nerum te Hoegaarden sinds het begin van de 18de eeuw (het gaat hier om een terugkeer naar Hoegaarden). Er is ook een overzicht van de andere Van Nerumtakken en een poging tot aanschakeling rond Tienen verwerkt. Dat eerste deel bevat ook de statuten van de *Gulden Lelie*, de familiegilde uit de 18de eeuw, heropgericht in 1961. Dit eerste deel werd gedeeltelijk herwerkt en zoals het tweede deel nu digitaal afgedrukt, wat de kwaliteit aanzienlijk ten goede komt.

Het tweede deel behandelt de zesde generatie Van Nerum met een blik op de ouders van de huidige generatie. Overvloedig en onuitgegeven illustratiemateriaal en geschiedkundige gegevens maken van deze twee delen een werk waar alle Hoegaardiers veel deugd kunnen aan hebben.

Een derde deel is in voorbereiding.

Elk deel kost 15 euro (verzending inbegrepen) en wordt bezorgd na overschrijving op rekening **330-0102965-05 van Dodion Maurice**, met vermelding van aantal en gewenste delen.

Heemkundige Kring 't Nieuwhuys VZW, Ernest Ourystraat 2-4, 3320 Hoegaarden

Statuten verschenen in het Belgisch Staatsblad 19.01.1967

Correspondentieadres: E. Grooten, Residentie Beatrijs 169, 3300 Tienen (016/81072035)

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door "De Vrienden van 't Nieuwhuys" – Hoegaarden
Gedeponeerd bij de Koninklijke Bibliotheek van België onder nummer BD 23.350

Vergeet je lidgeld voor 2006 niet te betalen

Een jaarabonnement kost 12,5 euro, te storten op rekening 310-0370021-52

Een gecombineerd abonnement met 'Familieschoon' kost maar 16 euro

Een abonnement Alpaidis + Familieschoon + 't Moutstockje kost 26 euro

Alle artikels mogen vrij overgenomen worden mits bronvermelding

Bestuursleden Heemkundige Kring: Sweerts Georges (voorzitter), Grooten Etienne (secretaris), Kleynen Yvette, De Dobbeleer Elise, Nitelet Diane, Branckaert M., Cipers Rik, Bouthé Irène, Saelmaekers Erik, Degeest Jan, Van Nerum Arthur, Dodion Maurice.